

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 911.3: 32

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.21.2.9>

Мирослав ДНІСТРЯНСЬКИЙ, Галина КОПАЧИНСЬКА, Наталія ДНІСТРЯНСЬКА

ПРОБЛЕМИ НЕВРЕГУЛЬОВАНOSTІ ПОЛІТИЧНОГО СТАТУСУ ТЕРИТОРІЙ ЯК ЧИННИК ПОГЛИБЛЕННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

В статті зроблено аналіз усієї сукупності міжнародних конфліктів, пов'язаних з неврегульованістю політичного статусу територій, які об'єднує відсутність легітимної влади в різних частинах земної поверхні або прагнення встановити таку владу. Розкрито типологічні відмінності таких конфліктів з огляду на їхнє походження, позиції суб'єктів конфлікту та міжнародних організацій. Виділено конфлікти, які є вузлами сучасних міжнародних суперечностей. Визначено деякі загальні особливості поширення конфліктів з приводу приналежності й статусу територій. Зроблено висновок про те, що вирішення територіально-політичних конфліктів потребує модернізації та реформування Ради Безпеки ООН та міжнародного права.

Ключові слова: територіально-політичний конфлікт, типи конфліктів щодо міжнародно-правової неврегульованості статусу територій, самопроголошені держави, прикордонні конфлікти, статус Антарктики й Арктики.

Постановка науково-практичної проблеми. Особливим різновидом міжнародних політичних суперечностей, які простежуються від найдавніших часів до сучасності, є широке поширення конфліктів, в основі яких є проблеми приналежності й статусу територій. Йдеться про окуповані й анексовані землі, невизнані і самопроголошені політичні утворення, спірні території, політичні претензії на незаселені території, які суперечать міжнародно-правовим документам, та ін. Всі ці конфлікти помітно відрізняються між собою причинами появи, особливостями перебігу, розмахом різних негативних наслідків тощо. Але їх пов'язує проблема легалізації політичного статусу територій, яка різною мірою стосується міжнародних відносин, на відміну від іншої групи конфліктів, в основі яких проблеми соціального становища різних груп населення в окремих державах та структурно-функціональної невідповідності політичних систем різним соціальним вимогам.

Оскільки в останні десятиліття кількість таких конфліктів лише зростає [14], то це свідчить і про відсутність чітких міжнародно-правових механізмів їхнього врегулювання, і про зростання небезпеки розширення територій з нелегітимною владою, що загрожує дестабілізацією великих міжнародних регіонів та поглибленням кризи міжнародних відносин загалом. Отже, всі сучасні міжнародні конфлікти з приводу політичного статусу територій, попри різні причини їхнього виникнення, позиції суб'єктів конфлікту, об'єднує відсутність легітимної, міжнародно-визнаної влади на цих територіях чи спроби встановити таку владу, а їхнє вирішення потребує всебічного аналізу цієї групи конфліктів, який дав би змогу ство-

рити цілісний образ щодо їхнього виникнення, поширення, а відтак окреслити можливості врегулювання.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. У сучасній політологічній літературі проблема конфліктів є достатньо широко відображеною, результатом чого стало обґрунтування низки концепцій щодо походження, суспільного значення та тенденцій перебігу політичних конфліктів (Г. Спенсера, Л. Гумпловича, Р. Дарендорфа, Л. Козера, К. Боулдинга, Е. Дюркгейма, Т. Парсонса та ін.). Так само багато сучасних авторів приділяли й приділяють увагу різним аспектам проблеми самопроголошених держав (Дністрянський М. [1], Заяц Д. В. [4], Сливка Р. [5; 14], Ker-Lindsay J. [10], Kolosov V., O'Loughlin J. [11], Pegg S. [13] та картографування територіально-політичних конфліктів (Rekacewicz Ph. [12], Gurňak D. [8], Ištók R. [9]) Водночас відчутною є недостатність праць, присвячених цілісному дослідженню всієї групи конфліктів, пов'язаних з міжнародно-правовою неврегульованістю політичного статусу територій, та відображенню деяких політико-географічних тенденцій їхнього поширення. Тому завдання цієї статті – зробити типізацію усієї сукупності конфліктів з приводу неврегульованості політичного статусу територій, визначити їхню сумарну значущість та окреслити деякі перспективи вирішення.

Методологія дослідження. Оцінка можливостей врегулювання політичних конфліктів, пов'язаних з відсутністю міжнародно-правового врегулювання статусу територій, потребує виділення їхніх основних типів, визначення сутності суперечностей між різними суб'єктами взаємин, а також деяких загальних особ-

ливостей поширення, виділення рівнів геополітичного значення й географії впливів. Всебічний науковий аналіз всієї цієї групи конфліктів повинен здійснюватися в контексті зі загальною проблематикою поширення конфліктів в сучасному світі.

Основним методом виділення різних типів конфліктів, пов'язаних з неврегульованістю політичного статусу територій, є порівняльний аналіз походження таких конфліктів, виділення найбільш суттєвих суперечностей та особливостей їхнього розміщення. Перспективи врегулювання конфліктів розкрито з урахуванням етнокультурних та геополітичних аспектів та можливостей використання міжнародно-правових механізмів.

Викладення результатів дослідження. Будь-який міжнародний конфлікт – це комплексна соціально-політична проблема, що включає історичні, культурні, економічні, психологічні та ін. аспекти. Водночас, за своєю суттю, конфлікти з приводу неврегульованості статусу територій проявляється безпосередньо як конфлікт інтересів різних суб'єктів міждержавних та внутрішньодержавних відносин (держав і автономій, міждержавних об'єднань, регіональних центрів, політичних партій та рухів та ін.), які мають різні погляди щодо політичного становища тих територій, які є предметом спорів. Дуже часто такі конфлікти зумовлені насамперед об'єктивними причинами (окупацією територій, невідповідністю прагнень до підвищення політичного статусу окремих територій з можливостями і бажаннями їхнього забезпечення, різним баченням приналежності окремих територій, нерівномірністю політичного і соціально-економічного становища регіонів). Їхнє виникнення можуть підштовхнути й низка суб'єктивних чинників, серед яких – поширення деструктивних геополітичних доктрин, насамперед імперських, екстремістських ідеологій, тероризму та ін. І внаслідок такого поєднання об'єктивних та суб'єктивних чинників формується антагонізм у баченні приналежності чи становища окремих територій між різними суб'єктами відносин, при якому виникають передумови для переходу конфлікту з латентної в активну фазу, в ході якої можуть відбуватися насильницькі чи безпосередньо воєнні дії.

Проблема неврегульованості політичного статусу територій також безпосередньо пов'язана з суперечностями міжнародних відносин та ієрархічно-полюсних міждержавних співвідношень, рівнем їхньої узгодженості та впорядкованості, що засвідчує і розвиток подій впродовж ХХ й на початку ХХІ ст. Так, створена за результатами Другої світової війни нова система міжнародних відносин забезпечила певні передумови узгодженого розв'язання територіально-політичних суперечностей, у тому числі і щодо врегулювання політичного статусу територій. Але в результаті поступового формування жорсткої біполярної системи геополітично-ідеологічного протистояння багато конфліктних ситуацій залишилося замороженими та виникли нові смуги територіально-політичної неврегульованості. І якщо у Європі окремі суперечливі питання статусу і приналежності територій все ж частково вирішували (приєднання Саару до Німеччини у 1957 році, визнання непорушності нових кордонів), то в Азії нерозв'язаність територіально-статусних питань ставала все більш помітною (індійсько-пакистанські війни та індокитайські війни, корейський конфлікт, курдська проблема). Деколонізація Африки, забезпечивши передумови самостійного політичного розвитку, була проведена без урахування етногеографічних та релігійно-географічних реалій, що відразу спричинило низку територіально-політичних конфліктів, у тому числі і з приводу політичного статусу різних регіонів.

Новий підрив системи міжнародних відносин спричинила агресія Російської Федерації проти Грузії у 2008 році та України у 2014 році, призвівши до окупації Криму та створення низки самопроголошених держав – так званих «Республіки Абхазія», «Республіки Південна Осетія», «Донецької Народної Республіки», «Луганської Народної Республіки».

Щодо причин виникнення, то більшість міжнародних конфліктів з приводу неврегульованості статусу територій є унікальним збігом обставин, причин та наслідків. Разом з тим, зважаючи на всі чинники й узагальнюючи наявні фактичні дані, можна виділити і певні їхні типологічні особливості. При цьому доцільно враховувати: 1) за яких умов і обставин ця територія має невизначений міжнародним співтовариством статус; 2) як цей статус трактують політичні сили, які контролюють територію; 3) як цей статус трактують міжнародні організації та інші політичні сили. Отже, враховуючи названі ознаки, можна виділити такі основні типи конфліктів навколо неврегульованості політичного статусу територій (див. табл.):

1) конфлікти, що виникли внаслідок окупації чи насильницької анексії територій, інкорпорацію яких не визнає міжнародне співтовариство; 2) конфлікти, що виникли через створення окупаційними режимами самопроголошених держав на контрольованих ними територіях; 3) конфлікти, що виникли через

створення самопроголошених держав в умовах внутрішньодержавної кризи, але з участю зовнішньополітичних чинників; 4) конфлікти через спірні прикордонні території та острови; 5) конфлікти через політичні претензії на залежні країни, підконтрольні іншим державам; 6) латентні конфлікти з приводу претензій на території суходолу та водні простори, на які згідно з міжнародними конвенціями не мав би поширюватися суверенітет жодної держави; 7) ізраїльсько-палестинський конфлікт через невиконання рішення Генеральної Асамблеї ООН від 1947 року про створення суверенної арабської держави.

З сучасних міжнародних конфліктів з приводу неврегульованості політичного статусу територій найбільш резонансний характер має окупація та наступна анексія у 2014 році Росією українського регіону – Автономної Республіки Крим, яка стала цинічним порушенням всіх міжнародно-правових норм і змінила характер міжнародних відносин у світі та Чорноморському регіоні загалом. Невирішеність цього конфлікту несе загрозу виникнення повномасштабної війни.

З історично за давнини конфліктів найбільшим вузлом глобальних геополітичних суперечностей став конфлікт з приводу державного статусу Палестини й безпеки Ізраїлю в контексті резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 1947 року про створення на підмандатних Великій Британії палестинських землях Ізраїлю та арабської держави. З того часу в цей конфлікт було втягнуто широке коло суб'єктів геополітичної взаємодії, загострення взаємин між якими спричинило масштабні воєнні конфлікти й великі людські втрати. У цей конфлікт у часи холодної війни були втягнуті не лише країни Близького Сходу, але й геополітичні лідери – США й СРСР, надаючи йому ідеологічної забарвленості. І на початку ХХІ ст. невирішеність цього питання, тобто визнання сусідніми арабськими країнами держави Ізраїль і його права на безпечний розвиток та створення суверенної держави Палестина, залишається одним з найбільших геополітичних викликів та джерелом глобального геополітичного збурення.

Шанс розв'язати геополітичний вузол навколо політичного статусу Палестини з кожним роком все більше і більше зменшується. І реалізувати його можна буде лише тоді, коли всі сторони конфлікту відмовляться від політики сили і будуть готовими йти на поступки. Особливо це стосується готовності Ізраїлю передати Палестині спірні території на Західному Березі р. Йордан. Важливо у цій справі

також знайти посередницькі міжнародні організації, які зуміли б переконати всі сторони відмовитися від своїх максимальних вимог.

Ще одним суттєвим джерелом різних геополітичних збурень та конфліктних ситуацій є проблема так званих самопроголошених республік, державно-політичний статус яких не має широкої міжнародної підтримки, хоча вони і можуть одержати визнання окремих держав. Найбільше самопроголошених держав виникло наприкінці ХХ ст. внаслідок ускладнення процесів розпаду СРСР, а тому вони і зосереджені насамперед на пострадянському просторі і є інструментом геополітики Росії щодо сусідніх держав. Зокрема, Нагірний Карабах за підтримки Вірменії, а згодом і Росії, з кінця 80-х років ХХ ст. розпочав вихід зі складу Азербайджану. Росія впродовж 90-х років минулого століття, використовуючи деякі внутрішньо-грузинські передумови, підштовхнула Південну Осетію й Абхазію до фактичного виходу зі складу Грузії, а лівобережне Придністров'я, знову ж таки за підтримки Росії відмовилось стати частиною держави Молдова, проголосивши утворення незалежної «Придністровської Молдавської Республіки». Отже, у виникненні цих політичних утворень передусім проявилось прагнення Росії зберегти контроль на пострадянському просторі, не допускаючи зміцнення незалежності нових держав – колишніх радянських республік. Невирішеність статусних питань щодо цих самопроголошених держав на пострадянському просторі спричинила у 90-ті роки ХХ ст. низку воєнних конфліктів, а у 2021 році війну між Вірменією та Азербайджаном.

У ході неприхованої агресії проти України в 2014 році Російська Федерація, прагнучи захопити Схід та Південь України, інспірувала створення так званих «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки». Такі дії засвідчили вихід Росії на новий рівень геополітичного авантюризму, оскільки створення самопроголошених «республік» стало вже засобом не лише геополітичного тиску, але й великодержавницької експансії. А коли плани щодо захоплення всієї південної та східної України провалилися, то Кремль почав використовувати ці псевдореспубліки для політичного шантажу України з метою зміни її державного устрою в напрямі федералізації.

Поодинокі проблеми створення самопроголошених держав характерні й для інших регіонів та частин світу. Так, наростання конфлікту між грецькою та турецькою громадами упродовж 60–70-х років ХХ ст. завершилось проголошенням Турецької Республіки Північ-

ного Кіпру. На початку XXI ст. виникли деякі передумови для об'єднання цієї країни на нових засадах, послаблення культурно-політичної напруженості на острові між двома громадами та у взаєминах Греції та Туреччини, але переговорний процес поки що не привів до конкретних результатів. Позитивний імпульс вирішенню цієї проблеми дала б оптимізація взаємин ЄС та Туреччини.

З часу утворення незалежних Індії та Пакистану у 1947 році, розмежування яких за релігійним принципом здійснювалось під контролем Великої Британії, основним районом взаємних територіальних претензій стало колишнє князівство Кашмір із змішаним релігійним складом населення. В результаті кількох воєнних конфліктів більша частина території Кашміру опинилася розділеною між Індією та Пакистаном. Невелику східну частину Кашмірського високогір'я анексував Китай. На частині підконтрольної Пакистану території Кашміру було проголошено про створення держави «Азад Кашмір», хоча фактично вона

залишилася складовою Пакистану. Подальша доля самопроголошеної держави «Азад Кашмір» буде залежати від вирішення проблеми всього Кашміру, що є можливо у результаті компромісів на індійсько-пакистанських переговорах і виконання резолюцій Ради Безпеки ООН, зокрема, щодо проведення місцевого плебісциту.

Гостра політична криза в Сомалі на початку 90-х років XX ст. завершилася фактичним крахом єдиної центральної влади й утворенням низки самопроголошених держав (Сомаліленду, Пунтленду, Маахіру, Нортленду та ін.), підґрунтям яких стали лише деякі історико-географічні відмінності періоду колоніальної залежності. Такий розвиток подій ще більше поглибив внутрішні суперечності в країні, нестабільність та маргіналізацію якої доповнили поширення ісламського фундаменталізму та великий розмах морського піратства, ставши проблемою міжнародної безпеки в усьому регіоні. Більшість

Таблиця 1

Типи конфліктів з приводу міжнародно-правової неврегульованості політичного статусу територій та їхня географія

Основні типи конфліктів	Поширення конфліктів
1. Конфлікти, спричинені окупацією та насильною анексією територій	Кримський півострів (Україна), анексований Росією; Південні Курили (Японія), анексовані Росією; більша частина Західної Сахари (Сахарська Арабська Демократична Республіка), анексовані Марокко; Голанські висоти (Сирія), анексовані Ізраїлем
2. Конфлікти, спричинені створенням самопроголошених держав на окупованих територіях	Південна Осетія (на окупованій Росією частині території Грузії), Донецька Народна Республіка (на окупованій Росією частині території України); Луганська Народна Республіка (на окупованій Росією частині території України)
3. Конфлікти, спричинені створенням самопроголошених держав внаслідок внутрішньополітичну кризи, але за участі зовнішнього чинника	Придністровська Молдавська Республіка (на частині території Молдови), Абхазія (на частині території Грузії), Нагірно-Карабаська Республіка (на частині території Азербайджану); Турецька Республіка Північного Кіпру (на частині території Кіпру); Сомаліленд (на частині території Сомалі); Азад –Кашмір (на спірній території Індії та Пакистану)
4. Ізраїльсько-палестинський конфлікт	Конфлікт, спричинений невиконанням рішення Генеральної Асамблеї ООН про створення суверенної арабської держави зі столицею у Східному Єрусалимі (на сьогодні під упр. Ізраїлю).
5. Конфлікти за спірні прикордонні території та острови	Муніципалітет Олівенса (під упр. Іспанії, претензії Португалії), о-ви на Дунаї Вуковар і Шаренград (під упр. Сербії, претен. Хорватії), регіон Кашмір (спір. регіон між Індією та Пакистаном), регіон Аксайчин (під упр. КНР, претен. Індії), регіон Аруначал-Прадеш (під упр. Індії, претен. КНР), о-ви Ліанкур (під упр. Південної Кореї, претен. Японії), архіпелаг Сенкаку (під упр. Японії, претен. КНР), о-ви Спратлі (претен. В'єтнаму, КНР, Малайзії, Філіппін, Брунею), Парасельські о-ви (під упр. КНР, претен. В'єтнаму), храмовий комплекс Преахвіа (під упр. Камбоджі, претен. Таїланду), о. Хавар (під упр. Бахреїну, претен. Катару), о. Абу-Муса (під упр. Ірану, претен. ОАЕ), прикорд. територія Гаяна-Есекібо (під упр. Гаяни, претен. Венесуели), вузька територіальна смуга Каприві (під упр. Намібії, претен. Ботсвани, Замбії, Зімбабве), Трикутник Ілемі (спір. терит. на кордоні Кенії, Ефіопії та Південного Судану), Трикутник Халаїба (під упр. Єгипту, претен. Судану), прикордонна смуга між Суданом і Південним Суданом
6. Конфлікти за контроль	Гібралтар (під. упр. Великобританії, претензії Іспанії), Фолклендські о-ви (під

над залежними країнами	упр. Великобританії, претензії Аргентини), Південна Георгія і Південні Сандвічеві о-ви (під упр. Великобританії, претензії Аргентини), Майотта (під упр. Франції, претензії Коморських Островів), міста Сеута та Мелілья (під упр. Іспанії, претензії Марокко), архіпелаг Чагос (під упр. Великобританії, претензії Маврикію)
7. Можливі конфлікти через претензії на арктичні водні простори та території суходолу, які згідно з міжнародними конвенціями не можуть бути під суверенітетом жодної держави	Північний полюс та прилеглі водні простори (претензії Росії, Данії, Канади, Норвегії, США). Антарктида та прилеглі острови (територіальні претензії Аргентини, Австралії, Великобританії, Нової Зеландії, Норвегії, Франції, Чилі)

самопроголошених держав, зокрема, Пунтленд, Маахір, Нортленд, все-таки пізніше задекларували готовність створення єдиної соціалістичної держави на федеративній основі.

Отже, навколо кожної невизнаної держави формується складний вузол геополітичної взаємодії та різноаспектних конфліктних зіткнень у сучасному світі, розв'язання якого потребує як урахування унікальних моментів, так і деяких загальних міжнародно-правових підходів. Припинення воєнних дій є найбільш реальним через запровадження миротворчих місій під егідою Ради Безпеки ООН.

Джерелом поглиблення геополітичних суперечностей можуть бути й різні прояви неврегульованості політичного статусу так званих залежних країн, якими на сьогодні прийнято називати колишні колоніальні володіння, які вже добилися значної автономії, а деякі з них могли б безперешкодно реалізувати своє право на державно політичне самовизначення. [1, с. 415–421]. Геополітична значущість залежних країн у минулому проявлялася як у їхньому прагненні стати суверенними державами, так і у боротьбі різних держав за володіння ними. На сьогодні лише деякі з них є спірними володіннями. Зокрема, це стосується Фолклендських (Мальвінських) островів, приналежність яких Великій Британії не визнає Аргентина, що навіть спричинило масштабний воєнний конфлікт у 1982 році, за результатами якого саме Велика Британія забезпечує контроль над островами. Деякі політичні сили Іспанії висловлюють претензії на Гібралтар, залежний від Великої Британії, а радикальні угруповання Марокко обстоюють анексію невеликих іспанських анклавів на африканському континенті – Сеути і Мелільї. У міжнародно-правовому аспекті неврегульованою залишається і ситуація навколо Західної Сахари, яку тривалий час Марокко і Мавританія розглядали як спірну територію. І хоча ООН офіційно визнало право Західної Сахари на державно-політичне самовизначення, Марокко у 1976 році в односторонньому порядку анек-

сувало цю країну.

Міждержавні геополітичні конфлікти з приводу прикордонних проблем у минулому були найпоширенішим типом конфліктів, особливо у Європі, політична карта якої динамічно змінювалася. На сьогодні, з огляду на утвердження в міжнародному праві принципу непорушності кордонів, територіальної цілісності держав, ситуація докорінно змінилася. Особливо це стосується Європи, де висунення на офіційному рівні територіальних претензій не підтримується усім міжнародним співтовариством. Проте, поза Європою передумови прикордонних міждержавних конфліктів залишаються досить відчутними. Це стосується й Азії, де зберігається досить-таки висока ймовірність відновлення прикордонного конфлікту між Індією і Китаєм, Індією й Пакистаном, Таїландом і Камбоджею, Японією і Росією та ін. Зважаючи на постколоніальний характер кордонів, ще складнішою є ситуація в Африці, особливо у її північних та східних регіонах. Лише в останні роки вдалося врегулювати низку заморожених прикордонних конфліктів у Латинській Америці.

Виникнення конфліктних ситуацій в найближчі часи може спричинити й загострення міждержавних суперечностей, пов'язаних з прагненням внести зміни в статус Антарктики та Арктики. З підписанням у Вашингтоні 1959 р. Договору про режим Антарктиди [2] було встановлено міжнародно-правові бар'єри задля уникнення міждержавного протистояння щодо територіального поділу Антарктиди й Арктики. Материк і прилеглі території визнані міжнародним товариством як нейтральна демілітаризована територія, де заборонене розміщення військових баз. Але з огляду на наростання природно-ресурсних проблем та деякі інші геополітичні чинники (поглиблення міжнародно-політичної непередбачуваності, волюнтаризму й навіть авантюризму), можна прогнозувати невдовзі новий спалах територіальних претензій на володіння Антарктикою, що потребує подальшого міжнародно-право-

вого впорядкування питань статусу материка, можливостей його дослідження та освоєння, зокрема, в аспекті природокористування.

Складніша ситуація з міжнародно-правовим врегулюванням статусу Арктики [3], яка має і важливе геостратегічне положення, і значний природно-ресурсний потенціал, зокрема, значні запаси нафти. П'ять держав світу, які прилягають до Арктики (Данія (з Гренландією), Канада, Норвегія, США, Росія), відстоюючи лише свої вузькі інтереси, на зустрічі повноважних урядових делегацій у 2008 році не підтримали надання спеціального статусу цьому регіону і узгодили розподіл між ними арктичного шельфу згідно з чинними нормами міжнародного права щодо морського шельфу. Причому задекларовані територіальні претензії на арктичний шельф виходять далеко за межі 200 мильної смуги. Враховуючи загальносвітове значення Арктики, такий підхід ні з гео економічного, ні гео екологічного погляду, зокрема, в контексті кліматичних змін, не є конструктивним, а тому питання її міжнародно-правового статусу мало б розглядатися Генеральною Асамблеєю ООН.

Розміщення конфліктів з приводу міжнародно-правової неврегульованості політичного статусу територій на карті світу виявляє і деякі загальні особливості їхнього поширення. Зокрема, найбільше їхнє зосередження простежується в районах, де залишаються невирішеними статусні питання за результатами останніх глобальних територіально-політичних трансформацій, спричинених розпадом СРСР та Югославії, крахом колоніальних систем та Другою світовою війною. До таких міжнародних регіонів слід віднести насамперед прилеглі до Росії території сусідніх європейських держав, Близький Схід, а донедавна і Балкани. Іншим великим осередком геополітичних конфліктів загалом, у тому числі і щодо неврегульованості політичного статусу територій, є і може бути надалі більша частина Африканського континенту, що є наслідком несформованості політичних систем багатьох держав цієї частини світу та колоніального характеру державних кордонів. Деякі передумови для виникнення нових проблем неврегульованості політичного статусу територій є і в інших державах, у т. ч. і західноєвропейських (Велика Британія, Іспанія).

Отже, через неузгодженість інтересів різних суб'єктів та політичних центрів міжнародного значення, насамперед деструктивну позицію Росії, міжнародне співтовариство не лише не має змоги виробити більш прийнятну модель конструктивного вирішення терито-

ріально-статусних питань (прикордонних спорів, статусу залежних країн, самопроголошених держав), але й зростають розміри територій, які контролюють маргінальні політичні і навіть кримінальні угруповання. Така ситуація потребує зростання ролі ООН, насамперед Ради Безпеки ООН, що є можливим за умови їхнього реформування та конкретизації різних міжнародно-правових принципів, зокрема, щодо умов і обставин державно-політичного самовизначення.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження:

1. Всі міжнародні конфлікти, пов'язані з неврегульованістю політичного статусу територій, попри різноманітність варіантів, об'єднує відсутність легітимної влади в різних частинах земної поверхні або прагнення встановити таку владу, що провокує зіткнення різних суб'єктів, поширення нестабільності, а їхнє вирішення можливе за умови активного міжнародно-політичного втручання та потребує відповідного міжнародно-правового забезпечення.

2. За походженням серед конфліктів з приводу міжнародно-правової неврегульованості політичного статусу територій можна виділити такі типи: 1) конфлікти, що виникли внаслідок насильницької анексії територій, інкорпорацію яких не визнає міжнародне співтовариство; 2) конфлікти, що виникли через створення окупаційними режимами самопроголошених держав на контрольованих ними територіях; 3) конфлікти, що виникли через створення самопроголошених держав в умовах внутрішньодержавної кризи, але з участю зовнішньополітичних чинників; 4) конфлікти через спірні прикордонні території та острови; 5) конфлікти через політичні претензії на залежні країни, підконтрольні іншим державам; 6) латентні конфлікти з приводу претензій на території суходолу та водні простори, на які згідно з міжнародними конвенціями не мав би поширюватися суверенітет жодної держави; 7) близькосхідний конфлікт через невиконання рішення Генеральної Асамблеї ООН від 1947 року про створення суверенної арабської держави.

3. Серед різних типів конфліктів, пов'язаних з міжнародно-правовою неврегульованістю політичного статусу територій, основними вузлами геополітичних суперечностей є окупація Росією Криму й частини Донеччини та конфлікт з приводу державного статусу Палестини та вирішення проблем так званих самопроголошених держав, більшість з яких спричинена прагненням Росії зберегти свій вплив на пострадянському просторі.

4. Задля уникнення нових конфліктів під егідою ООН необхідно посилити статус Антарктики та районів, прилеглих до Північного полюса, як нейтральної демілітаризованої території, на яку не може поширюватися суверенітет окремих держав.

5. Найбільше зосередження конфліктів щодо міжнародно-правової неврегульованості

політичного статусу територій пов'язане з суперечностями розпаду СРСР та незавершеністю й невпорядкованістю процесів деколонізації. . Вирішення територіально-політичних конфліктів потребує модернізації та реформування Ради Безпеки ООН та міжнародного права, насамперед щодо умов та обставин державно-політичного самовизначення.

Література:

1. *Дністрянський М. С.* Геополітика. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 436 с.
2. Договір про Антарктику. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_224
3. *Слазаров О.* Особливості правового режиму морських просторів Арктики // Підприємництво, господарство і право. 2016. № 11. С. 212–215
4. *Заяц Д. В.* Феномен непризнаних государств в современном мире // Географическая среда и живые системы. 2020. №1. С. 53–69.
5. *Сливка Р. Р.* Територіально-політичний конфлікт у Донбасі: погляд з позиції постмодерного підходу в географії // Географія та туризм. 2015. Вип. 32. С. 146–160.
6. Угода століття від Трампа. Що це дасть світові? Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/world/4188036-uhoda-stolittia-vid-trampa-scho-tse-dast-svitovi>
7. *Федчук А. П.* Політико-географічні прецеденти договору про Антарктику // Географія та туризм. 2010. Вип. 4. С. 171 – 176.
8. *Gurňak D.* Vývoj politickej mapy stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy historickogeografická analýza. Bratislava: KARTPRINT, 2007. – 208 s
9. *Ištok R.* Politická geografia a geopolitika . Prešov: Prešov. un-ta, 2004. – 392 s
10. *Ker-Lindsay J.* The Foreign Policy of Counter Secession: Preventing the Recognition of Contested States. Oxford: Oxford University Press, 2012. 215 p.
11. *Kolossov V., O'Loughlin J.* Pseudo-states as harbingers of a post-modern geopolitics: The example of the Transnistrian Moldovan Republic (TMR) // Geopolitics. 1998. № 3. P. 151–17.
12. *Philippe Rekacewicz.* - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mondediplo.com/spip.php?page=recherche&recherche=Philippe+Rekacewicz>
13. *Pegg S.* International Society and the De Facto State. Aldershot, U.K.: Ashgate Publishers, 1988. 308 p.
14. *Slyvka R.* Dynamics of territorial and political conflicts in the world // Часопис соціально-економічної географії. 2016. Вип. 21. С. 26–40.

References:

1. Dnistrians'kyu M. S. Neopolityka. L'viv: LNU imeni Ivana Franka, 2011. – 436 s.
2. Dohovir pro Antarktyku. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_224
3. Yelyeazarov O. Osoblyvist' pravovoho rezhymu mors'kykh prostoriv Arktyky // Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2016. # 11. S. 212–215
4. Zayats D. V. Fenomen nepryznanykh hosudarstv v sovremennom myre // Neohrafycheskaya sreda y zhyvyye systemy. 2020. #1. S. 53–69.
5. Slyvka R. R. Terytorial'no-politychnyy konflikt u Donbasi: pohlyad z pozytsiyi postmodernoho pidkhdou v heohrafiyi // Neohrafiya ta turyzm. 2015. Vyp. 32. S. 146–160.
6. Uhoda stolittya vid Trampa. Shcho tse dast' svitovi? Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: <https://ua.korrespondent.net/world/4188036-uhoda-stolittia-vid-trampa-scho-tse-dast-svitovi>
7. Fedchuk A. P. Polityko-heohrafichni pretsedenty dohovoru pro Antarktyku // Neohrafiya ta turyzm. 2010. Vyp. 4. S. 171 – 176.
8. *Gurňak D.* Vývoj politickej mapy stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy 1. historickogeografická analýza. Bratislava: KARTPRINT, 2007. – 208 s
9. *Ištok R.* Politická geografia a geopolitika . Prešov: Prešov. un-ta, 2004. – 392 s
10. *Ker-Lindsay J.* The Foreign Policy of Counter Secession: Preventing the Recognition of Contested States. Oxford: Oxford University Press, 2012. 215 p.
11. *Kolossov V., O'Loughlin J.* Pseudo-states as harbingers of a post-modern geopolitics: The example of the Transnistrian Moldovan Republic (TMR) // Geopolitics. 1998. № 3. P. 151–17.
12. *Philippe Rekacewicz.* - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mondediplo.com/spip.php?page=recherche&recherche=Philippe+Rekacewicz>
13. *Pegg S.* International Society and the De Facto State. Aldershot, U.K.: Ashgate Publishers, 1988. 308 p.
14. *Slyvka R.* Dynamics of territorial and political conflicts in the world // Часопис соціально-економічної географії. 2016. Вип. 21. С. 26–40.

Аннотация:

Мирослав ДНЕСТРЯНСКИЙ, Галина КОПАЧИНСКАЯ, Наталья ДНЕСТРЯНСКАЯ. ПРОБЛЕМЫ НЕВРЕГУЛИРОВАННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКОГО СТАТУСА ТЕРРИТОРИЙ КАК ПРИЧИНАЕТ УГЛУБЛЕНИЕ СПОРТ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

В статье сделан анализ всей совокупности международных конфликтов, связанных с неурегулированностью политического статуса территорий, объединяющих отсутствие легитимной власти в разных частях земной поверхности или стремление установить такую власть. Раскрыты типологические отличия таких конфликтов с учетом их происхождения, позиции субъектов конфликта и международных организаций. Выделены конфликты, являющиеся узлами современных международных противоречий.

Определены некоторые общие особенности распространения конфликтов по поводу принадлежности и статуса территорий. Сделан вывод о том, что разрешение территориально-политических конфликтов требует модернизации и реформирования Совета Безопасности ООН и международного права. Среди различных типов конфликтов, связанных с международно-правовой неурегулированностью политического статуса территорий, основными узлами геополитических противоречий являются оккупация Россией Крыма и части Донбасса и конфликт по поводу государственного статуса Палестины и решение проблем так называемых самопровозглашенных государств, большинство из которых вызвано свое влияние на постсоветском пространстве.

Ключевые слова: территориально-политический конфликт, типы конфликтов по международно-правовой неурегулированности статуса территорий, самопровозглашенные государства, пограничные конфликты, статус Антарктики и Арктики.

Abstract:

M. Dnistrianskyi, G. Kopachinska, N. Dnistrianska. PROBLEMS OF UNREGULATED POLITICAL STATUS OF TERRITORIES AS A FACTOR OF DEEPENING CONTRADICTIONS IN INTERNATIONAL RELATIONS

All international conflicts regarding unregulated political status of territories, despite the variety of their types, can be united by the lack of legitimate power in different parts of the earth's surface or the desire to establish such power. In order to differentiate all the conflicts regarding international legal unregulated political status of the territories according to their origin the following types can be proposed: 1) conflicts that arose as a result of the forcible annexation of territories, the incorporation of which is not recognized by the international community; 2) conflicts that arose due to the creation of the self-proclaimed states in the territories controlled by the occupation regimes; 3) conflicts that arose due to the creation of the self-proclaimed states as the result of domestic crisis reasons, but with the participation of foreign policy factors; 4) conflicts over disputable border areas and islands; 5) conflicts regarding political claims to dependent countries under the control of other states; 6) latent conflicts over claims on land and water areas, which according to international conventions should not be extended to the sovereignty of any state; 7) the Middle East conflict due to non-compliance with the decision of the UN General Assembly of 1947 on the establishment of a sovereign Arab state. The conflict over the legal status of Palestine and the there solution of the so-called self-proclaimed states are the main issues of geopolitical controversy among the various types of conflicts. The conflict-generating potential regarding disputes over control independent countries is much smaller today. Interstate border disputes mostly concern the status of individual islands. In order to avoid new conflicts, the UN needs to strengthen the status of Antarctica and the areas adjacent to the North Pole, making them as a neutral demilitarized territory, which can not be extended to the sovereignty of individual states. The greatest concentration of conflicts regarding the international legal unregulated political status of the territories is connected with the contradictions in the collapse of the USSR and in their completeness and disorder of decolonization.

Thus, the resolution of territorial and political conflicts requires the UN Security Council and international law modernization and reform, paying much attention to the conditions and circumstances of state and political self-determination, as well as the realization of effective sanctions in the case of annexation of territories.

Among the various types of conflicts related to the international legal unresolved political status of territories, the main nodes of geopolitical controversy are Russia's occupation of Crimea and part of Donetsk and the conflict over the state status of Palestine and resolving the problems of so-called self-proclaimed states. its influence in the post-Soviet space.

Key words: territorial-political conflict, types of conflicts concerning international legal unregulated status of territories, self-proclaimed states, border conflicts, status of Antarctica and Arctic.

Надійшла 06.11.2021 р.